TİB TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ

Haziran - 1977
Sayı 36

200 KURUŞ

İÇİNDEKİLER

TİB Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Mehmet Tanju AKAD

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay - ANKARA

Basıldığı Yer :
Mert Matbaası - ANKARA

AYIN OLAYLARI :
DÖVİZ BUNALIMI HAD SAFHAYA ÇIKTI

Geçtiğimiz Mayıs ayında günlük gazetelerin manşetlerinde çıkan bazı mali olaylar Hükümet, Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası gibi yetkili kurumlarca kamuoyundan gizlenmeye çalışıldı. Merkez Bankası çeklerinin karşılığı olmadığı gerekçesiyle yabancı bankalarca ödenmemesi, alacaklı yabancı muhabir bankaların alacakları karşılığında Merkez Bankası hesaplarına el koymaları, bu nedenle dış ülkelerde çalışan bazı memurların maaşlarını alamaması vb. tüm bu haberler beklenmedik bir şekilde, aniden ortaya çıkmış olayları yansıtmıyor. Tersine bu olaylar çok uzun bir süredir gözlenen bir gelişimin en üst noktasına ulaştığının göstergesi olarak yorumlanmalıdır.

Gerçekten de Türkiye ekonomisi 1958 den bu yana en büyük dış ticaret açığını ve döviz bunalımını yaşıyor. Ancak gözlemlenen bu olgu sürekli ve yapısal olan bu sorunların iyice derinleşmesi olarak açıklanmalı. Emperyalizme her yönden bağımlı, üretici güçlerin gelişiminin çarpık bir şekilde dış dinamiklerce belirlendiği geri bıraktırılmış ülkelerde dış ticaret açığı denilen olay, bu ülkelerin içinde bulundukları sistemle ilişkilerinden, daha açık bir deyişle emperyalizmle olan sömürü bağlarından kaynaklanıyor. Sorunun sürekli ve yapısal oluşunun nedeni de budur zaten.

En kısa tanımlama ile dış ticaret açığı; bir ülkenin dış ülkelerden aldığı malların toplam değeri ile (ithalat) dış ülkelere sattığı malların (ihracat) toplam değeri arasındaki farktır. İthalat ihracattan fazla olduğunda dış ticaret açığı, ihracat ithalattan fazla olduğunda ise dış ticaret fazlası var demektir. Ancak, bu ülkenin dış ekonomik ilişkileri yalnızca ithalat ve ihracattan oluşmaz. Bunlara ek olarak turizm gelir ve giderleri, dış ülkelerden ya da uluslararası kuruluşlardan alınan borçlar, bu borçların faiz ve ana para ödemeleri, sermaye ve kar transferleri, işçi dövizleri, hizmet ödemeleri gibi çeşitli parasal akımlarda vardır. Açık veya fazla olarak oluşan dış ticaret dengesi ile tüm bu unsurların net toplamı dış ödemeler dengesini verir. Bu durumda, örneğin bir ülkenin dış ticaret açığı olmasına rağmen sözü edilen diğer gelir ve gider kalemleri net olarak fazla veriyorsa ve bu fazla dış ticaret açığından büyükse, dış ödemeler dengesi fazla verir. Bunun tam tersi de mümkündür, yani dış ticaret fazlası varken, ödemeler dengesi açık verebilir.

Türkiye'de görülen durum, ödemeler dengesinin zaman zaman fazla vermesine karşın dış ticaret dengesinin sürekli açık vermesidir. II. Paylaşım Savaşından bu yana, Türkiye'nin ithalatı her zaman ihracatından fazla olmuştur. Bunun temel nedeni, emperyalizmle olan sömürü ilişkileri yüzünden, ülkede üretici güçlerin sağlıklı bir gelişim gösterememiş olmasıdır. Sanayi ya yapısı gereği ithalata dayanan montaj sanayii niteliğindedir, ya da hammaddelerinin ve aramallarının çoğunu dışarıdan almak zorundadır. Emperyalizmin dayattığı uluslararası işbölümü gereğince, genellikle tüketim malları üretimine dönük sanayileşme nedeni ile, üretim malları üretiminin olmayışı, tüm sanayi dallarındaki yeni yatırımların gereksindiği hemen hemen tüm makina ve teçhizatın dışarıdan alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bunların işler halde tutulması için de her yıl yüz milyonlarca dolarlık yedek parça ithal edilmektedir. Daha da ötesi, üretimin yapılabilmesi için gerekli enerji kaynakları da önemli ölçüde ithal edilmektedir. Hidroelektrik potansiyelin yalnızca % 4'ü kullanılırken, elektriğin % 40'ı petrolle üretilmektedir. Tek başına Ambarlı Santralı yılda bir milyon tona yakın petrol tüketirken, Türkiye'nin petrol ihtiyacının beşte dördü ithalatla karşılanıyor. (Yalnızca petrole ödenen döviz miktarı, tüm tarımsal mallar ihracatından elde edilen dövizden fazladır.)

Emperyalizmin pazarını genişletmeye yönelik, çarpık ekonomik gelişim bununla da bitmiyor. Üretimin gerçekleştirilmesini sağlayan alt-yapı tesislerinde de dışa bağımlılık söz konusudur. Örneğin elektrik santrallerinin projesinden jeneratörüne, elektrik direklerinden trafo sargı sicimine kadar binlerce kalem mal ve hizmet değerlerinin üstünde fiatlarla uluslararası tekellerden ithal ediliyor. Karayollarının yapımı, haberleşme, toplu ulaşım gibi diğer kamu hizmetlerinde de durum farklı değildir.

Dış ticaretin bir unsuru olan ve sağladığı dövizlerle ithalatı finanse etmesi beklenen ihracat ise büyük ölçüde tarım ürünlerine dayanmaktadır. Emperyalist - kapitalist sistem içerisinde yer alan diğer geri bıraktırılmış ülkeler gibi Türkiye'nin de ihracatının büyük bölümü az sayıda tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Örneğin; geçtiğimiz yıl fındık, tütün, pamuk ve kuru üzümden oluşan dört kalem mal Türkiye'nin tarımsal ürünler ihracatı içinde % 70 pay almış, tüm ihracat gelirlerinin ise yarısını sağlamıştır. Tarımsal ürünler ihracatı toplam ihracatın yaklaşık % 65'ini oluşturmaktadır. Bu nitelikteki bir ihracat yapısı, pazarların sınırlı olaması nedeniyle doğal olarak döviz gelirlerinin yeter düzeye ulaşmasını olanaksız kılmaktadır.

Ekonomik dışa bağımlılığın bir sonucu olarak üretimin devam edebilmesi ile ithalat eşanlamlı olmaktadır. Diğer bir deyişle, yeni yatırımlar bir yana, mevcut üretim düzeyinin korunması bile gerekli girdilerin ithaline bağlıdır. İhracattan elde edilen gelirler, bunu sağlayamayınca geriye kalan en önemli kaynaklar yurtdışında çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler ve dış borçlanma oluyor. Üç yıl öncesine kadar işçi dövizleri ithalatın finansmanında çok önemli rol oynayarak açığın büyük ölçüde kapatılmasını sağlayabilmiştir. Ancak gerek kapitalist ülkelerde derinliği artan buhranlardan ötürü işçi dövizi gelirlerinin önemli ölçüde azalması, gerekse dış ticaret açığının gittikçe büyümesi bu kaynağın önemini artık iyice azaltmış durumdadır. Son birkaç yıldır ön plana çıkan ve büyük boyutlara ulaşan kaynak ise kısa vadeli borçlardır. 1967'den beri esas olarak işçi dövizlerini Türkiye'ye sokabilmek için uygulanan «Dövize Çevrilebilir Mevduat» (DÇM) hesabı sistemi 1975 başında yeniden düzenlenerek en önemli dış kredi kaynağı haline getirildi. Yabancı finans kurumlarının bu hesaplara döviz yatırmaları olanağı sağlandı ve borçların zamanında ödenmesi ve kur değişikliklerinden zarar görülmemesi için devlet garantisi verildi. 1975 yılı sonunda bir milyar dolara yakın bir düzeyde olan DÇM yoluyla borçlanma hızla artarak bugün iki milyar dolar dolaylarına ulaşmıştır. Döviz kıtlığını gidermede önemli rol oynayan bu sistemden yararlanmanın artık sonuna gelinmiş durumdadır. Büyük bir bölümü bir, ya da en fazla iki yıl vadeli olan bu kredilerin geri ödeme süreleri geldikçe, bunları sağlayan para çevreleri Türkiye'nin iyice batağa giren ödemeler dengesi durumu ve artan döviz kıtlığı karşısında yeni krediler açmakta tanınan tüm kolaylık ve avantajlara rağmen oldukça isteksiz davranmaktadırlar.

Tüm bu anlatılan gelişmeler sonucunda 1977'nin ilk yarısı biterken Türkiye'nin dış ödemeler durumu tam bir iflas haline gelmiş bulunmaktadır. Özellikle büyük ticaret sermayesinin istekleri doğrultusunda, mal stoku yapmaya yönelik spekülatif ithalatın, sanayi üretiminin gereksindiği ithalatın yanısıra hızla artarak büyük boyutlara ulaşması sonucunda Türkiye, tarihinde görülen en büyük döviz kıtlığını yaşamaya başlamıştır. İthalat - ihracat farkı, işçi dövizleri, Turizm gelirleri gibi kalemlerden oluşan cari işlemler dengesi açığı 1977 yılının ilk iki ayında 475.2 milyon dolar olmuştur. 1976 yılının aynı dönemlerinde ise cari işlemler dengesi açığı 81.7 milyon dolar olarak gerçekleşmişti. Bir yıl öncesine göre % 481 oranında bu açığın, nedeni, ithalat ve ihracat dengesinin ithalat lehine hızla bozulmasıdır. İşçi dövizleri, DÇM kredileri gibi döviz kaynaklarının azalması üzerine, ihracattan sağlanan döviz gelirleri de son derece yetersiz kaldığından ithalatın finansmanı için tek yol olarak döviz rezervlerinin eritilmesine başlandı. 1977 Nisan sonunda döviz rezervleri 512.8 milyon dolar gibi çok düşük bir düzeye indi. Bu rezerv miktarı, birbuçuk aylık ithalatı karşılayabilecek düzeyden bile düşüktür. Uluslararası para kurumlarının, döviz rezervleri ikibuçuk aydan daha az ithalatı karşılayan ülkeleri «tehlikeli» durumda saydıkları gözönüne alındığında durumun ciddiyeti daha anlaşılır olmaktadır. Rezerv durumunun biraz olsun iyileşmesinin bir çaresi olarak, ithalat taleplerini bekleterek (ithalat döviz transferlerini yapmayarak) bir anlamda fiili ithalat kısıtlamasına gitmek yolu tutulmuştur. 14 Mayıs 1976 tarihinde bekleyen ithalat transferi talepleri 173.4 milyon dolarken bu rakam bir yıl içinde olağanüstü büyüyerek 13 Mayıs 1977'de 1093.8 milyon dolara ulaşmıştır. Bunun yarıdan fazlasını devlete ait kamu iktisadi kuruluşlarınca yapılan talepler oluşturmaktadır. Devalüasyon

ve zam beklentileri ile, spekülatif olarak ithalatçılarca dışarıdan satın alınarak stoklanan milyonlarca liralık mal özel depolarda saklanırken kamu kuruluşlarının üretimlerini sürdürmeleri bile tehlikeye girmiştir.

Döviz bunalımına aranan acil çözüm yolu olarak uluslararası kurumlardan alınacak borçlar, şu anda ön plana çıkmış bulunuyor. Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) alınmak istenen en az 200 milyon dolarlık borca büyük umut bağlanmış durumdadır. Bilindiği gibi IMF, II. Paylaşım Savaşı sonunda gerek emperyalist, gerekse geri bıraktırılmış ülkeleri içine alan ve üye ülkeler arasındaki ticaretin, parasal sorunları çözümleyerek aksamadan yürütülmesini sağlamak için kurulmuştur. Kuruluşun yönetimi tamamen emperyalist metropollerin elindedir. Türkiye'nin bugün döviz kıtlığına çözüm için borç almak üzere başvurduğu IMF'nun gerçek işlevinin ne olduğu bir en büyük emperyalist metropolün sözcüsü tarafından çok güzel dile getiriliyor. Amerika Birleşik Devletlerinin Merkez Bankası niteliğindeki Federal Reserve Bank'ın Başkanı Wallich, geri bıraktırılmış ülkelerin borçlarından sözederken bakın ne diyor: «Bu ülkelerin borçları gerçekten günümüzün en önemli konularındandır. Ancak borçların ödenmesi konusunda uluslararası bankalar herhangi bir baskı yapmak istemiyorlar. **Baskıyı, IMF yoluyla gerçekleştirmek daha kolay oluyor.»** Baskının türü konusunda ise şöyle devam ediyor Wallich, «IMF değişik önerilerde bulunmaktadır. Sanırım bunlardan en önemlisi kalkınma hızlarının düşürülmesi önerisi ile devalüasyonlardır.»

Geri bıraktırılmış ülkelerin borçlarını ödemeleri olasılığıyla ilgili bir soru da şöyle cevaplandırılıyor : «Şimdiye değin borcunu ödemeyen tek ülke Küba olmuştur. Küba'nın ödememe nedenini de bilirsiniz. Castro başa geçtikten sonra hiçbir borcunu ödemeyeceğini açıkladı. Oysa, normal demokratik yönetimin bulunduğu ülkelerde ödememe düşünülemez bile. Çünkü, **onlar bize herzaman mecburdur.** Fakat, **biz bundan sonra doğrudan doğruya değil de** borç sorunlarını çözmek için **IMF'nu aracı olarak kullanacağız, sorunu IMF çözecek.»** (Euromoney, Nisan 1977'den aktaran Cumhuriyet 16 Mayıs 1977).

Türkiye'nin borç almak için kapısını çaldığı IMF'nun niteliği hakkında baş emperyalist ülke sözcüsünün bu açık ifadelerine ekleyecek pek bir şey yok. IMF tarafından yapılan baskıların ve öne sürülen koşulların gerçekte emperyalist ülkelerin istekleri olduğunu kendileri söylüyorlar. IMF'nun Türkiye'nin son başvurusu karşısında koşulu ise en az % 20 oranında bir devalüasyondur.

Emperyalist ülkelerin denetimindeki bir diğer uluslararası kapitalist ülkeler kuruluşu olan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bünyesindeki Türkiye'ye Yardım Komisyonu'nun 28 Nisan 1977 tarihli gizli raporunda ise Türkiye'ye yapılan önlem önerilerinin başında **«İç talebin, tarım ürünlerinin destekleme alım fiatları ile ücret artışlarının kısıtlanması yoluyla baskı altına alınması»** geliyor. Emperyalistler, ülke içindeki yerli ortaklarının da hareretle savunduklari önlemlerin alınmasını önererek bunalımın yükünü işçilerin ve tarımda küçük üreticilerin omuzlarına yüklemek istiyorlar.

Gerek uluslararası kuruluşların raporlarında, gerekse parasal ve ekonomik konularda yayın yapan yabancı uzmanlık dergi ve bültenlerinde Türkiye'nin içinde bulunduğu dış ticaret çıkmazı ve derin döviz kıtlığı durumu ayrıntılı verileriyle ortaya konurken Türkiye'deki resmi çevreler durumu gizleme çabası içindedirler Daha da ötesi, konuyla ilgili haberleri yayınlayan basını ve haberlerin kaynağı olan memurları Türkiye'nin itibarını sarsmakla suçluyorlar. Bunalımın eriştiği boyutları halka açıklayanlar yalnızca yurtseverlik sorumlu-

luklarının gereğini yerine getirmektedirler. Başta borç almak için kapılarının aşındırıldığı uluslararası kuruluşlar olmak üzere Türkiye dışındaki ilgili çevrelerin zaten bildikleri, hatta Türkiye'deki pek çok yetkiliden daha iyi bildikleri gerçekleri kamuoyuna açıklamakla Türkiye'nin değil, olsa olsa yurtdışında çalışan işçilerin alınterleri ve Türkiye'deki küçük üretici köylülerin emeklerinin ihracı karşılığında elde edilen döviz stoklarının kısa bir süre içinde eritenlerin tüm halk önünde itibarı sarsılır.

Türkiye bugün yaşanan büyük döviz kıtlığı sorununu, alınan ve alınacak olan günlük tedbirlerle, yabancı borçlanmalarla ve hatta büyük oranlı devalüasyon yardımıyla bir süre için geçiştirebilir. Ancak sorun sadece ertelenmiş olacak, hiç bir zaman temelde çözüm getirilmemiş olacaktır. Çünkü bunalımın temeli Türkiye'nin içinde bulunduğu uluslararası ekonomik ve politik konumundan diğer bir deyişle, emperyalizme bağımlı yeni sömürge bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Emperyalizmle olan mevcut sömürü ilişkileri devam ettikçe üretimin yapısı ve dışa bağımlılığı aynı kalacak, bunun sonucu olarak da döviz kıtlığı sorunu ağırlığı değişse de her zaman gündemde olacaktır.

———o O o———

Emperyalist Sistemdeki Bunalım ve Londra Zirvesi

Mayıs ayının emperyalist - kapitalist sistemi ilgilendiren en önemli olayı ileri gelen emperyalist metropollerin, devlet başkanları düzeyinde yaptıkları zirve toplantısı oldu. Londra'da toplanan zirveye ABD, Batı Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Kanada katıldı. Emperyalist metropoller arasında yapılan bu tür toplantıların ilki petrol fiyatlarına yapılan zamdan sonra 1975'de Fransa'da, ikincisi ise 1976'da Porto - Riko'da gerçekleşmişti.

İleri gelen emperyalist ülkeler arasında yapılan bu toplantıların temel amacı, emperyalizmin derinleşen bunalımının somut görüntüleri olan enflasyon, işsizlik dış ödemeler dengesi açıkları ve buna bağlı olarak uluslararası para sisteminde ortaya çıkan aksaklıklara çözüm aramaktır. Londra-'da yapılan son toplantıda üzerinde görüşüleceği bildirilen konuların özü de buydu. Yapılan açıklamaya göre Londra'da ele alınan konular ekonomik büyüme, işsizlik, dış ticaret alanındaki engellerin kaldırılması, enerji sorunu ve geri bıraktırılmış ülkelere karşı alınacak tavır oldu.

Bilindiği gibi 1974-75 ekonomik krizin 1975 sonlarına doğru atlatıldığı ve 1976 yılı içinde ekonomik canlanmanın hızlandığı ileri sürülmüştür. Ancak eldeki son veriler ve emperyalist ülkeler arasında 1975'ten bu yana elen bu tezi yeterince doğrulamamaklen bu tazi yeterince doğrulamamaktadır. Örneğin bir yandan fiyatlar artarken diğer yandan işsizliğin giderek yaygınlaştığı, öte yandan da dünya ticaretinin arttırılması ve bunun gerçekleştirilebilmesi için dış ticaret önündeki engellerin kaldırılması önerilirken bazı emperyalist ülkelerin tam tersi yönde tedbirler aldığı görülmektedir.

Emperyalist ülkelerde bir yandan oldukça hızlı fiyat artışları görülür-

ken, diğer yandan da durgunluk göze çarpmaktadır. Bunun en belirgin göstergelerinden biri ABD de stoklar ve yatırımlarla ilgili son üç yılın ilk dört aylık verileridir.

Yıllar	Stoklardaki değişmeler:	Konut yatırımları: (milyar dolar)	Konut Dışı Yatırım (milyar dolar)
1974			
I	+ 12.4	49.1	134.5
II	+ 6.8	47.1	129.9
III	+ 4.2	44.1	125.0
IV	+ 7.6	38.5	120.8
1975			
I	— 20.5	35.4	114.4
II	— 21.2	36.8	110.6
III	— 1.0	39.6	110.5
IV	— 5.5	41.9	110.5
1976			
I	+ 10.4	44.1	112.6
II	+ 11.1	45.7	114.9
III	+ 9.9	46.9	117.0

Kaynak, Monthly Review, Ocak 1977

Ekonomideki canlanmanın en belirgin göstergelerinden biri yatırımlardaki hızlı artış ve işsizlikteki azalmadır. Ancak yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi ABD'de 1976 yılında, gerek konut, gerekse de konut dışı yatırımlar 1975 düzeyine dahi erişememiştir. Örneğin 1974 yılının ilk ayında 134,5 milyar dolar olan konut dışı yatırımlar, 1975'in dördüncü ayında 110,5 milyar dolara düşmüş, 1976'nın üçüncü ayında ise ekonomide iddia edilen canlanmaya rağmen ancak 117 milyar dolara çıkmıştır. Aynı olgu değişik düzeylerde olsa da diğer emperyalist ülkeler için de geçerlidir. Yatırımlardaki bu yavaşlamanın yansıması zaten var olan işsizlik sorununun giderek büyümesi şeklinde belirmektedir.

Aynı sorunlar değişik düzeylerde olmakla birlikte diğer ülkelerde de hissedilmektedir. Örneğin fiyat artışı ve işsizlik sorunu Almanya ve Japonya'da daha hafif iken, İngiltere ve İtalya'da giderek artan bir öneme sahiptir. İşte bu nedenle, İngiltere, Londra zirvesinde giderek büyüyen işsizlik sorununa karşı, haftalık çalışma sürelerinin kısaltılması ve erken emekliliği önermiştir. Kısaca özetlemek gerekirse, emperyalizmin genel bunalımının somut belirtileri giderek artan bir şekilde metropol ülkelerin her birinde farklı derecelerde de olsa kendini sürekli duyurmaktadır.

Bunalımın diğer bir göstergesi de ABD, Japonya ve Almanya dışındaki diğer emperyalist ülkelerin dış ödemeler dengesinde verdikleri açıkların sistem içerisinde yarattığı sorunlardır. Ödemeler dengesindeki açıklar emperyalist ülkeler arasındaki çelişki-

leri belirgin hale getirmektedir. Dış ödeme açığı bulunan ülkeler, dış ticaret alanında bazı sınırlamalara gitmekte ve dış pazar sorununun giderek artması ile eş zamanlı olarak çelişkiler bir kez daha netlik kazanmaktadır. Emperyalist ülkeler ödemeler dengesi açıklarını yalnızca, petrol fiyatlarındaki artışa bağlama eğilimindedirler. Bu eğilim, sorunun emperyalist sistemin içinde bulunduğu genel bunalımdan ve eşit olmayan gelişim sorunundan kaynaklandığı gerçeğini gizleme çabasının bir ürünüdür. Yine bu eğilim, hammadde ihracatçısı durumunda bulunan geri bıraktırılmış ülkelerin, emperyalist ülkelere karşı giderek daha örgütlü bir şekilde yükselen talepleri bastırmaya yöneliktir. Bu nedenle son yapılan toplantının gündeminde «kuzey - güney diyaloğu» diye adlandırılan, genellikle UNCTAD toplantıları ve Birleşmiş Milletler düzeyinde sürdürülen, geri bıraktırılmış ülkelerle emperyalistler arasındaki pazarlıklarda, söz konusu yedi emperyalist ülkenin alacağı tavrın saptanmasının da bulunması raslantı değildir. Bilindiği gibi geri bıraktırılmış ülkeler, özellikle son yıllarda, ham madde fiyatlarının sanayi mamülleri fiyatları ile aynı hızda arttırılmasının sağlanmasını ve giderek artan dış borçlarının ödenmesinden vaz geçilmesini talep etmektedirler. Ancak önde gelen emperyalist ülkeler, geri bıraktırılmış ülkelerin bu tasarılarını her seferinde sert bir şekilde red etmektedirler. Nitekim, buna bağlı olarak son yediler toplantısında, geri bıraktırılmış ülkelere verilen ve yardım adı altında sürdürülen borçlarda OPEC ülkelerinin payının artırılması öngörülmüştür. Yedi büyük emperyalist ülkenin geri bıraktırılmış ülkelerle ilişkiler konusunda aldıkları kararlar, önümüzdeki aylarda ortaya çıkacaktır.

Kısacası yediler toplantısının gündemindeki en önemli konu sorunlara bir bütün olarak emperyalist sistemin çıkarları doğrultusunda çözüm aramaktır. Bu konuda bazı görüntüsel ve geçici çözümler bulunması tümüyle ihtimal dışı değildir. Burada vurgulanması gereken temel nokta, bulunacak çözümlerin ancak geçici ve kısa vadeli olabileceği gerçeğidir. Çünkü söz konusu sorunlar sistemin yapısı gereğidir ve emperyalistler arası çelişkiler uzun vadede kaçınılmazdır. Diğer bir deyişle yediler arasındaki temel gündem maddesi, uzun vadede kaçınılmaz olan, emperyalistler arasındaki çelişkilerin, sistemin ayakta durabilmesi ve kendini yeniden üretebilmesi için, kısa vadede gerçekleştirilmeye çalışılan bütünleşme çabaları ile hafifletilmesi sorunudur. Fakat bu tür çabaların başarıya ulaşma şansının emperyalistler arasındaki mevcut çelişkilerle sınırlı olduğu ve uzun vadede emperyalist ülkeler arasındaki ilişkileri, kendi aralarındaki çelişkilerin (Bu çelişkiler sosyalist ülkeler topluluğunun, metropol ülkelerdeki proletaryanın verdiği mücadelenin ve kurtuluş savaşlarımın aldığı konuma göre değişir.) belirliyeceği unutulmamalıdır. Diğer benzer toplantılar gibi son olarak Londra'da yapılan toplantının da açıklanan veya açıklanmayan sonuçları bu genel doğrular çerçevesinde değerlendirilmedikçe, gerek emperyalist sistemin günümüzde içinde bulunduğu durum gerekse bu durumun emperyalizme karşı mücadele veren güçler açısından anlamı konusunda geçerli çözümlemelere ulaşmak imkânsızdır.

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI

(Mevcut Olanlar)

No : 9	GÜNÜMÜZDE EMPERYALİST SÖMÜRÜ MEKANİZMASI		(7,5 TL.)
No : 12	YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLER ve SORUNLARI		(7,5 TL.)
No : 14	SINIFLI TOPLUM, DEVLET VE VERGİLER		(7,5 TL.)
No : 16	TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI VE MÜCADELELERİ TARİHİ	(320 Sf.	20 TL.)
No : 17	1976'DA TÜRKİYE EKONOMİSİ		(10 TL.)

Ödemeli gönderilir. 25 TL.'ye kadar olan talepier için posta pulu gönderilmesi rica olunur.

No : 18 ÇUKUROVA'DA KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ (Çıkıyor)

Uluslararası Tekelci Sermaye ve Hammadde Sorunu

Bilindiği gibi kapitalist üretim azami kâr ve birikim için üretimdir. Sermayenin birikimi ise yoğunlaşma ve merkezileşme süreçlerini içerir. Yoğunlaşmadan kastedilen kapitalistler tarafından el konulan artık değerin sermayeye dönüştürülmesidir. Sermayenin merkezileşmesi ise değişik sermayelerin daha az sayıda kapitalistin elinde toplanmasıdır. Birinci halde toplumdaki toplam sermaye stokunda net bir artış olurken ikinci halde yalnızca mevcut sermayenin bir bölümü el değiştirir.

Bu iki sürecin birlikte işleyişi ile 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan tekelleşme süreci 20. yüzyılın başında tekellerin dünya çapında hakimiyetini getirmiştir. Sözkonusu gelişim içerisinde rekabetçi aşamada maliyetleri düşürerek fiyat yoluyla yapılan rekabet, yerini tekeller arasında devam eden ancak çok daha başka ve yıkıcı biçimler alan bir rekabete bırakmıştır.

Sürecin ilk evrelerinde, üretim teknolojisini geliştirerek maliyetlerini düşüren firmalar önemli avantajlar elde etmekteydiler. Bu avantaja sahip olan firmalar rakiplerini tasfiye ederek, giderek piyasaya hakim hale gelmekte, rekabetçi sistemin temel özelliği olan fiyat alıcısı, yani piyasadaki fiyatı veri olarak kabul etme durumundan fiyat belirleyicisi duruma gelmekteydiler.

Daha fazla kâr etme olanaklarını dikey ve yatay bütünleşmeler ile pekiştiren bu büyük firmalar aynı zamanda bankalar, borsalar ve holding şirketleri gibi şekillerde ortaya çıkan mali üst yapıları ile daha da kuvvetli bir duruma geliyorlardı. Artık kapitalist sistemde temel birim rakiplerininkinden farksız olan ürününü piyasada kendi insiyatifi dışında belirlenen fiyatla satan küçük kapitalist mülkiyet veya ortaklık değil, piyasa fiyatını belirleyen, bir çok üretim dalında ve birçok ülkede faaliyet gösteren dev anonim şirketti. Bu yeni birimlerin son bahsettiğimiz özelliklerı kazanmaları hangi gelişmler sonucu olmuştu; biraz da bunu irdeliyelim.

Rekabetçi evrede kârı arttırmanın tek yolu maliyetleri düşürmektir ve bu da teknolojiyi geliştirmekle mümkün olur. Teknolojiyi geliştirmek ise üretimi yapan işgücünün emrine daha fazla alet, makine ve enerji tahsis etmek demektir.

İşletmelerin donatımına bağlı olarak kullanılan üretim araçları kitlesi ile bu araçları nihai ürün haline getirmek için gerekli emek miktarı arasındaki ilişki bakımından belirlenen sermaye bileşimine sermayenin teknik bileşimi adı verilir. Bunun sabit ve değişken sermaye olarak ayrılmasına göre belirlenen ilişkiye de sermayenin değer bileşimi denir.

Bu iki ilişki arasında karşılıklı bağlılıktan kaynaklanarak sabit ve değişken sermaye arasındaki ilişkiye sermayenin organik bileşimi adı verilir. (1) Sermayenin değer bileşimi teknik bileşimince belirlendiği ve onu yansıttığı ölçüde sermayenin organik bileşimi olarak isimlendirilmektedir. (2)

Böylece görülmektedir ki sabit sermayenin (makinaların), değişken sermayenin (işgücünün) üretkenliğini arttırma fonksiyonu vardır; ve bu ser-

maye birikiminin temel unsurlarından birisidir. Sermaye biriktikçe sabit sermayenin değişken sermayeye oranı nisbi olarak artar. Bu ise kârlılık oranının düşmesine neden olur. Çünkü artık değer yalnızca değişken sermayeden elde edilir. (Burada toplam kâr artar, ancak yatırılan sermaye daha fazla arttığı için kârın oranı düşer.) Kapitalistler için önemli olan ise kârın yatırılan sermayeye oranı, yani kârlılık oranıdır. Kapitalizmde kârlılık oranının bu düşme eğilimine karşı bazı eğilimler de mevcuttur. Bunlar sömürü oranının arttırılması, dış ticaret (gerekli maddelerin fiyatlarını ucuzlatarak ve üretim ölçeğini büyüterek), ücretlerin düşürülmesi, sabit sermayenin unsurlarının ucuzlatılması vs. dir. (3) Ayrıca sermayenin daha kârlı yatırım alanlarına ihracı da bu eğilime karşıt bir sonuçtur.

Bu dinamiklerin karşılıklı işleyişi sonucu kapitalizmde hakim olan dev birimler kendi tarihsel faaliyet alanlarının dışına çıkarak bir çok üretim kolunda ve bir çok ülkede birden faaliyet göstermek zorunluluğunu duymaktaydılar. Çünkü tekel kârının devam etmesi, o üretim dalında üretimin ve yatırımın kısıtlanması gereğini getirir. Malları değerinin üzerinde yüksek tekel fiyatıyla satmak böylece mümkündür. Rekabetçi dönemde ise kâr malları değerine satarak yapılırdı. Ucuz hammadde sorunu ise her iki dönemde de geçerlidir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz tüm unsurlarla birlikte tekelci yapı 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bir sürecin sonucunda hakimiyetini kurkurmuş ve tüm dünya çapında sermaye ihracı, meta ihracının yanında özel bir önem kazanmıştır. Ayrıca dünyanın tümü büyük kapitalist güçler tarafından paylaşılmış ve yeniden bölüşüm gündeme gelmiştir.

Emperyalist-kapitalist sistem içerisindeki ülkelerin ekonomik ve politik yapıları da uluslararası tekelci sermayenin sorunlarına çözüm bulmak için şekillenmiş bulunan ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak biçimlenmektedir. Bu biçimlenme içinde uluslararası tekelci sermayenin azami kâr olanakları hammadde kaynakları üzerinde denetim kurmak, kârlı yatırım alanları bulmak ve tekel fiyatlarıyla satış yapılabilecek pazarları elde tutmak sorunları ile belirlenir. Uluslararası tekelci sermaye kârlı yatırım alanları bulmak için yeni sektörleri geliştirmekte, kârlılığın yüksek olduğu geri bıraktırılmış ülkelere yönelmektedir.

Bu noktada çeşitli yanlış anlamalara engel olmak için iki noktayı çok leri mutlak anlamda bir kavram deüretici güçlerin gelişimini engellemekısaca belirtelim. Birincisi, tekellerin üretici güçlerin gelişimini engellemeleri mutlak anlamda bir kavram değildir. Üretici güçler gelişmekte; ancak bu gelişim metropollerde emperyalist - kapitalist sistemin yapısı içinde sınırlanırken, geri bırakıtırılmış ülkelerde ise eskiden kesinkes engellenirken artık çarpık ve emperyalizme bağımlı olarak geliştirilmektedir. İkinci nokta ise uluslararası tekelci sermayenin yatırımlarının geri bıraktırılmış ülkelerde kârlılığın yüksek olmasına rağmen endüstrinin cılızlığı ve pazarın sınırlılığından ötürü daha çok diğer gelişmiş kapitalist ülkelere yapılmasıdır.

Pazar sorunu ise geri bıraktırılmış ülkelerde üretici güçleri çarpık ve dışa bağımlı bir şekilde geliştirmek, bu ülkelerin feodal yapılarını çözümlemek, pazarı derinlemesine geliştirmek ve tüm ülkelerde gümrük duvarlarını aşmak için doğrudan yatırıma yönelmek vb. gibi yollarla çözülmeye çalışılmaktadır. (4)

Uluslararası tekelci sermayenin yatırım alanı ve pazar sorunlarına bu şekilde kısaca değindikten sonra hammadde sorununun incelenmesine geçelim.

«Zorlu zıtlar dünyasında, güvenliği ve kontrolü garanti altına almanın en belirgin ve birinci şartı **nerede olurlarsa olsunlar, yeni potansiyel**

kaynaklar da dahil olmak üzere, mümkün olduğu kadar çok hammadde kaynağını kontrol altına almaktır.» (5).

Hammadde kaynaklarını kontrol altında bulunduran tekeller her zaman diğerlerine nazaran çok önemli avantajlar elde etmişlerdir. Bunun tarihteki en son örneklerinden birisi kapitalist dünya petrol üretiminin hemen hemen tümünü ellerinde bulunduran bir avuç dev tekelin son petrol bunalımını yaratarak kârlarını diğerlerinden % 50 daha fazla arttırmış olmalarıdır. (6)

Nitekim ilk tekeller de bundan yaklaşık bir asır önce petrol alanında ortaya çıkmıştır.

Öte yandan dikey bütünleşme yoluyla kurulan kapitalist birlikler en yüksek kâr oranlarını sağlamaktadırlar. Dikey bütünleşmeden kasıt hammaddeden nihai ürünün pazarlanmasına kadar tüm safhaların bir tek tekelci birlik içerisinde toplanmasıdır. «Hammadde kaynaklarının tamamını ya da büyük kısmını ele geçirmek mümkün olduğu zaman, kartellerin oluşumu ve tekellerin kuruluşu çok daha kolay olmaktadır.» (7) Ve bu tekeller diğer şirketler üzerinde tartışılmaz bir üstünlük sağlayabilmektedirler.

Endüstride tekel niteliğinin kaynağı sermaye büyüklüğü ve üretim teknolojisidir. Madencilikte ise tekel durumu üretim alanı üzerindeki ayrıcalıklara dayanır. Tekel niteliğini sürdürmeye çalışan maden şirketi yeni rezervleri kendi denetimi altına almak zorundadır. Bunun ise iki nedeni vardır.

1. Bu rezervlerden daha ucuz cevher elde ederek maliyetleri, yani kârı belirleyen üç unsurdan (maliyet, artık - değer ve tekel kârı) birincisini düşürerek kârını arttırmak.

2. Bu rezervlerin başka şirketlerin denetimi altına girmesini önlemek, başka rakip şirketlerin gelişimini engellemek ve piyasadaki tekel niteliğini sağlamlaştırmak. Bu ise kâr üzerindeki etkin olan üç unsurdan tekel kârını etkiler. (8)

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bir tek genel kâr oranı yerine bir kârlılık oranları hiyerarşisi kurulur. En tekelci ve dikey bütünleşmesini tamamlamış şirketler en yüksek kârı elde ederler. Hammadde kaynaklarına sahip olan bu tekeller buhran dönemlerini kârlılıklarını düşürerek atlatırlarken, onlardan pahalı hammaddeler alan ve zaten teknolojisi geri olan küçük şirketlerin bir bölümü tasfiye olur. Bu olgu tarihte teknolojik gelişim düzeyi ve farklılaşma arttıkça daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Metropol ülkelerde sanayi devriminden sonra, yeni endüstriler, yeni teknoloji ve sanayileşmiş uluslar arasındaki rekabetin doğması, hammaddelerin oynadığı role yeni bir önem kazandırdı. Sanayiciler kendi ham maddelerin kaynaklarını ele geçirmenin ve dikey bütünleşmenin avantajlarını kavramışlardı. Avrupa kıtasında bu ilk olarak demir - çelik tekellerinin demir cevheri ve kok kömürünü kontrol etmek için mücadeleleri şeklinde görüldü. Bir çok kartel de bu sektörden kaynaklanarak gelişti.

Sanayi devrimi aynı zamanda geniş çapta uluslararası ticaret konusu olan malların sayısını da arttırmıştı. Gelişen endüstrilerin hammadelere olan ihtiyacı arttıkça, hammaddelerin keşfedilme ve kullanılma hızları da artıyordu. Sonuç olarak; «Endüstri almış olduğu yeni biçimden ötürü, dünyaya bundan böyle kendi varlığı için vazgeçilmez olan temel maddeleri bulmak üzere el atıyordu.» (9)

Sanayide yoğunlaşma ve merkezileşme sürecinin hıtzlandığı 1870 - 1900 arasındaki 30 sene zarfında da azgelişmiş bölgelerin büyük bir çoğunluğu dünyaya açılmış ve jeolojik bilgilerdeki ilerlemeler ile hepsi işletmeye açılmamış olsa bile, dünyanın büyük maden bölgelerinin önemli bir kısmı keşfedilmişti. Nikelin Kanada'da

bakır ve çinkonun Avustralya'da, nitrojenin Şili'de, teneke ve kauçuğun Malaya'da keşfedilip geliştirilmeleri 19. yüzyılın son çeyreğine rastlar. Hammadde üretimi Kuzey Amerika'dan Rusya'ya ve Güney Afrika'dan Okyanusya'ya kadar genişletilmişti. O zamana dek bağımsız olan ticaret sahaları ve yolları, dünya çapında tek bir ekonomi içinde erimişti. (10)

Madencilik alanındaki emperyalist sömürü geri bıraktırılmış ülkelerin halklarının sahip olduğu ve onların kendi ülkelerinde üretici güçleri geliştirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabilecekleri kaynakların metropollere transferi açısından da incelenmelidir. Bu konuda bazı somut rakamlar vermek için ABD'nin bu alandaki dış yatırımlarına bakalım.

1960 yılı sonunda ABD kaynaklı tekelci maden şirketlerinin geri bıraktırılmış ülkelerdeki toplam yatırımlarının tutarı 1.464 milyon dolardı. Bu şirketler 1970 yılı sonuna kadar ki on yıl içerisinde bu yatırımın yaklaşık 2,5 misli olan 3.679 milyon dolar net gelir sağladılar. Söz konusu dönemde hiç bir yeni yatırım yapılmamış ve geri bıraktırılmış ülkelerden dışarıya hiç bir servet aktarılmış olmasa idi 1970 yılı sonunda ABD maden tekellerinin toplam yatırımlarının değerinin bu iki rakamın toplamı olan 5.143 milyon dolar olması gerekiyordu. Halbuki aynı dönem içerisinde geri bıraktırılmış ülkelere madencilik alanında yatırılmak üzere 949 milyon dolar daha gönderilmiştir. Bunu daha önceki rakama eklersek 6.092 milyon dolar ediyor. Yani geri bıraktırılmış ülkelerden dışarıya kaynak aktarımı olmasaydı ABD tekellerinin bu ülkelerde sahip oldukları varlıkların değeri 1970 yılında 6.092 milyon dolar olacaktı. Fakat 1970 yılı sonunda bu miktar sadece 2.480 milyon dolar. Amerikan Ticaret Bakanlığının resmi yayınlarından bile 10 yıllık bir sürede 1.5 milyar dolarlık bir yatırımla 3.6 milyar dolarlık bir kaynak aktarımının gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bu 3.6 milyar dolar geri bıraktırılmışlığın somut görünümüdür.

1966 yılı rakamlarına da bir göz atacak olursak, yabancı ülkelere yapılan doğrudan yatırımlar içerisinde 6 milyar doların madencilik alanında olduğunu ve bunun 2.8 milyar dolarlık kısmının geri bıraktırılmış ülkelere yapıldığı görülüyor. Bu 2,8 milyar doların 1.8'i ABD'ye, 0,8'i İngiltere'ye 0,3 milyar doları Kanada ve 0,1 milyar doları Almanya'ya aittir. (11)

Yatırımların büyüklüğüne gelince, imalat sanayiinde olduğu gibi madencilikte de büyük ölçekli işletmeden ötürü önemli maliyet avantajları sağlanmaktadır. Sabit masraflar kapasiteye oranlı olarak artmamaktadır ve gelişmiş bölgelerde bunlar zaten kısmen altyapının bir unsuru iken geri kalmış bir bölgede maliyetleri çok daha fazla arttırmaktadır. Dünya'da küçük madenler halen sayıca daha fazla ise de, büyük birimler giderek daha hakim olmaktadırlar. 1967 yılında emperyalist - kapitalist sistem içerisindeki toplam madenlerin yedide biri olan 984 maden kömürü hariç tüm cevher ve minerallerin % 96'sını üretiyordu. Bir sonraki yıl 52 yeni işletmeden 27'si yılda bir milyon tonun üzerinde kapasite ile açılmıştı ki, mevcut birimlerin ancak % 5,3'ü bu büyüklüktedir. Ölçekten doğan avantajlar aynı zamanda düşük graviteli rezervlerin kullanılmasını da olanak dahiline sokmaktadır. Bu gelişmelerin sonucunda yeni bir maden açmak için gereken başlangıç sermayesi herkesin kolay kolay üstlenemeyeceği boyutlara ulaşmakta ve ulusararası üne sahip bir avuç büyük şirket büyük projelerin gerçekleştirilmesi olanağını elinde bulundurmaktadır. Son yirmi yılda büyük işletmeler ya bu firmalardan biri, ya da bir kaçından oluşan konsorsyumyar tarafından kurulmakta, geri bıraktırılmış bölgelerde bunlar aynı zamanda uluslararası finansman kurumları ile de çalışmaktadırlar.

Bu unsurların yanısıra fiyatlardak kararsızlıklar da özellikle yüksek maliyetle çalışan küçük işletmeleri çok daha fazla etkilemektedir. Fiyat oynamaları o kadar büyük ve hızlıdır ki bazen belli bir fiyat üzerinden yapılan bir projenin kârlılığı, daha işletme açılmadan yok olabilmektedir. Örneğin 1971'de bakır fiyatı çok kısa bir zamanda ton başına 750'den 400 sterline düşmüş, 1959'da Wolfram fiyatı 100'den 160 şiline iki haftada yükselmişti. (12) Bu fiyat değişmeleri işletmeye açılan veya kapatılan madenlerin sayısını kısa bir sürede etkilemektedir ve bu özellikle küçük işletmeler için geçerlidir.

Fiyat değişmelerinin işletmeler çapındaki etkisini bir yana bırakıp, ülkeler çapındaki etkisine bakarsak ortaya çıkan durum çok daha çarpıcı olmaktadır. Geri bıraktırılmış ülkeler çok büyük bir ağırlıkla tarımsal mallar ve madensel hammaddeler ihracatçısıdırlar. Ayrıca hemen hemen her ülkede en fazla 1-4 arasında ürün ihracatın % 60 - 90 arasında bir oranını teşkil etmektedir. Bu konuda bazı örnekler verelim.

1967 İSTATİSTİKLERİNE GÖRE GERİ BIRAKTIRILMIŞ ÜLKELERDEN BAZILARININ BAŞLICA İHRAÇ MALLARI

Ülke	Başlıca İhracat Ürünleri sayısı	Bu Ürünler İhracatının Toplama Oranı	Başlıca İhracat Ürünleri
Bolivya	1	63	Kalay
Brezilya	4	58	Kahve, demir cevheri, pamuk, kakao
Şili	3	85	Bakır, demir cevheri, nitrat
Kolombiya	2	69	Kahve, petrol
Güyan	4	83	Şeker, boraks, alüminyum, prinç
Moritanya	1	91	Demir cevheri
Venezuella	2	98	Petrol, demir cevheri

Kaynak : Uluslararası para Fonu, **International Financial Statistics,** Temmuz 1968 en hesaplayan **H. Magdoff; Emperyalizm çağı.**

Yukarıdaki tablo aşağı yukarı tüm geribıraktırılmış ülkeleri kapsayacak şekilde uzatılabilir. Ancak son derece gereksinme duyulan dövizi çok kısıtlı sayıdaki maldan elde etmek zorunda bırakılan ve fonlarının önemli bir bölümü zaten borç ve faiz ödemeleri yoluyla metropollere aktarılan geribıraktırılmış ülkeler ürün çeşitlemesine ve verimliliği arttırmaya yönelememektedirler. Bu durumda uluslararası tekelci sermayeye bağımlılıkları gün geçtikçe artmaktadır. Tek bir ürünün fiyatandaki düşük geribıraktırılmış ülkelerin zaten sürekli var olan yapısal darboğazlarını çok daha büyük boyutlara ulaştırmaktadır. Örneğin bir petrol boykotu İran'da Musaddık'ın veya bakır Şili'de Allende'nin devrilmesinde önemli rol oynayabilmektedir.

Öte yandan metropol ülkeler de pek çok stratejik maden açısından dünya hammadde kaynaklarını elle-

linde bulundurmak zorundadırlar. ABD columbium, krom ve kobalt ihtiyacının % 100'ünü dışarıdan getirmektedir. (13) Yine ithalata dayanma derecelerine göre stratejik maddelerin sınıflandırılmasına bakarsak, 38 maddede ithalatın yüzdesi 80 - 100, 6 maddede 60-79,8 maddede ise % 40-59 dur. (14)

Sanayisi çok hızlı bir büyüme gösteren Japonya ise 1971 yılında dünya hammadde ihracatının % 12' sini tüketiyordu ve mevcut gelişme hızı ile bu oranın on yıl içerisinde % 30 olacağı hesaplanıyor. Japonya alüminyum ve nikelin % 100'ünü, petrolün % 98,8'ini, demircevherinin % 76,7'sini, bakırın % 59,6'sını ve diğer bir çok madeni ithal etmektedir. Ancak dünya mineral hammaddeleri üzerinde Avrupa ve özellikle Amerikan sermayesinin denetimi çok büyüktür.

DÜNYA MİNERAL HAMMADDELERİ ÜZERİNDE AVRUPA VE AMERİKAN SERMAYESİNİN KONTROLÜ

Bakır	10 Şirket	Dünya Üretiminin	% 70,9'u
Nikel	4 »	» »	% 74,5'i
Alüminyum	6 »	» »	% 82,8'i
Ham Petrol	8 »	» »	% 64'ü

Bakır, alüminyum ve ham petrolde ABD dünya üretimin % 40 veya daha fazlasını kontrol etmektedir.

Kaynak : MITI TSuho Hakushu Soron 1971, s. 349'dan aktaran J. Halliday ve G. Mc. Cormack, **Japonese Imperialism Today** Pelican, 1974.

Bu olgular sonucunda Japonya, Hindiçini, Endonezya ve Avustralya başta olmak üzere bir çok bölgede büyük yatırımlara girişmiş ancak ABD den geride kalmıştır.

Konumuz olmadığı için Türkiye'ye de çok kısaca bir değinelim. Uluslararası tekelci sermaye Türkiye'de her zaman faaliyet göstermiştir. 1923 - 30 arasında kurulan 66 yabancı sermayeli anonim şirketten 11'i madencilik alanında idi. Fakat bu aslında cumhuriyet öncesi gelişmelerin bir devamı sayılabilir.

Emperyailzmin Osmanlı İmparatorluğundaki madenlerle ilgili yatırımları 19. yüzyılın son üçte birinde ağırlık kazanmıştı. 1914 yılına gelindiğinde, bu yatırımların toplamı 370,7 milyon kuruşa ulaşmıştı ki, bunların 290 milyonu Fransız, 49,5 milyonu İngiliz ve 21 milyonu Alman sermayesine aittir. (15)

Günümüzde de boraks, manyezit, krom gibi madenler çok uluslu şirketler tarafından uluslararası ve yerli sömürücü azınlıkların yararına işletilmektedir. Manyezitte Voitscher şirketi, boraks da Borax Consolidated Holding'in faaliyetleri en azından TMMOB ve TİB'in bir çok yayınından izlenebilir. Ayrıca antimuan, barit, çinko, magnezyum karbonat yabancı sermaye olmasa da değerinin altında fiyatlarla satılarak sömürünün olduğu madenlerdir. Ülkemizde bu konuda hazırlanmış raporlara değinmeyeceğiz. Ancak sonuçta vurgulamak istediğimiz bazı noktalar var.

Ülkemizde ve tüm geri bıraktırılmış ülkelerde madencilik alanında sömürünün sona ermesi tek başına ele alınabilecek bir konu değildir. Yabancı sermayeli şirketlerin faaliyetlerine son verilmesi gibi bir öneri de sömürüyü sona erdirmez. Yabancı kapitalistlerin yerini yerlilerinin alması bir çözüm değildir. Ülkemizde emperyalizmle bütünleşmiş yerli tekelci sermaye diğer sömürücü sınıflarla işbirliği halinde iktidarını devam ettirirken ne devletleştirme, ne de madenlerin yerli kapitalistlere devredilmesi emekçi halkın yararına olamaz. Günümüzde emperyalizm sömürü yöntemlerini çok ince ve karmaşık biçimlerde sürdürmektedir. Bunlar karşısında ancak emekçi halkın iktidarı gerçek anlamda karşı durabilir, doğal kaynakların yerli ve yabancı sermaye sahipleri tarafından sömürülmesini önleyebilir.

Dünyada, özellikle yakın tarih emperyalist - kapitalist sistem içerisinde yer alan geri bıraktırılmış ülkelerde ilerici görünüşlü iktidarların reformist atılımlarına bel bağlayanların hayal kırıklıklarıyla ve bozgunlarıyla doludur. Geri bıraktırılmış ülkelerde bütün ilerici görünüşlü atılımlar sistem içinde kalındıkça emperyalizmin yörüngesine girmeye mahkumdurlar.

Tüm doğal kaynaklar ve madenler ülkenin emekçi halkının malıdır Onların yararına kullanılması ve üretici güçlerin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ancak emperyalizm ve onunla bütünleşmiş, ve - veya işbirliği halindeki hakim sınıflara ve tüm sömürüye karşı mücadelenin başarıya ulaşması ile mümkün olacaktır.

Notlar :

1) TİB. Araştırması; **Kapitalizmde Karın Kaynağı Üzerine,** s. 36
2) K. Marx; **Capital;** v : III, s. 146
3) K. Marx; age. s. 272 - 281
4) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz : Y. Koç; **Çokuluslu Tekeller ve Uluslararası Tekelci Sermaye,** TİB. yay.
5) H. Magdoff; **Emperyalizm Çağı,** s. 44
6) Monthly Review, Jan./1974
7) V. I. Lenin; **Emperyalizm,** s. 35
8) Y. Koç; **Emperyalizm ve Türkiye'de Madencilik Alanında Yabancı Sermaye,** TİB., s. 13
9) G. Barraclough; **An Introduction to Contemporary History**'den aktaran H. Magdoff, age.
10) **The New Cambridge Modern History**'den aktaran H. Magdoff, age.
11) Office of International Investment, Bureau of International Commerce; **The Multinational Corporation, Studies on U S. Foreign Investment,** v : I, U. S. Department of Commerce, Mart/1972'den aktaran Y. Koç; **Emperyalizm ve Türkiye'de Madencilik Alanında Yabancı Sermaye.**
12) K. Warren; **Mineral Resources,** Pelican/1973, s. 44-48
13) M. T. Klara; **War Without End,** s. 11
14) P. W. Bidwell; **Raw Materials,** New York/1958, s. 12'den akta- H. Magdoff; age.
15) Ayrıntılı bilgi için bkz : Y. Koç; **Emperyalizm ve Türkiye'de Madencilik Alanında Yabancı Sermaye.**

«Yurt ve Dünya Dergisi"nin Makyavelizmi Üzerine

Arka kapağında, Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosunca hazırlandığı bildirilen «Yurt ve Dünya» Dergisi (YDD)'nin birinci sayısında, TİB'nin İşçi Dizisi yayınlarını «eleştiren» bir yazı yayınlanmıştır. TİB yayınlanan yazının bir eleştiri olmadığını, tahrifatlara dayalı bir karalama girişimi olduğunu görmüş ve bu «eleştiri» ye bir karşı - eleştiri yollamıştır.

YDD'nin ikinci sayısının «Okuyucuya» başlıklı giriş bölümünde ise şu açıklama yer almıştır :

«Yurt ve Dünya'nın ilk sayısında yayınlanan İşçi Broşürlerine ilişkin eleştiri - tartışma yazısı büyük ilgi çekti. Bu konuda çok sayıda mektup ve yazı geldi. Bunlar arasında öne sürülen görüşlere cevap niteliğinde olanlar da var. Ancak yer darlığı nedeniyle bu tartışmalara üçüncü sayıda yer verebileceğiz.»

YDD'nin makyavelist ve her şeyi kendine yontma tutumu bu açıklamada da somutlaşmaktadır. Diğerlerini bilemeyiz ama TİB'nin karşı - eleştirisi hiç de YDD'ye gösterilen «büyük ilgi» nin bir örneği değildir. Üstelik, sayfa sayısı her sayıda değişen YDD'nin «yer darlığı» nı öne sürerek gönderilen karşı cevapları ve diğer mektupları yayınlamaması açıktır. YDD, bu karşı - cevaplardan ve mektuplardan kendi işine yarayacak biçimde çarpıtılmış «alıntılar» yaparak yine kendisinin «doğru» ve «haklı» olduğunu kanıtlıyan bir yazı yazmak için vakit kazanmak istiyordu. Ayrıca, geçen altı aylık süre içinde, karşı eleştiri gönderenlerin işin ardını bırakabilecekleri de düşünülmüş olabilirdi.

Tartışmaya ilişkin YDD'nin üçüncü sayısında yayınlanan yazı ise bırakın «sosyalist ahlâk» kurallarına, burjuva basın kurallarına bile uymayan nitelikteydi. TİB'ne verilen iki paragraflık cevapta harika bir «alıntı» lar kurgusu ile, TİB'in gönderdiği karşı - cevapta, YDD'nin birinci sayısında yapılan eleştirileri «haklı» bulduğu ileri sürülüyordu. Makyavelizmin, amaca ulaşmak için her aracı kullanılabilir sayma anlayışının bu denlisine pes! Burjuva basın ahlak kurallarının gereklerini bile yerine getirmeyen YDD kadroları bizi burjuvazinin «tekzip» yöntemini kullanmaya zorlamıştır. Ama biz devrimci olmayan bu yöntemi kullanmayacağız.

Son bir önemli nokta da, YDD'nin gerek birinci sayısındaki, gerekse üçüncü sayısındaki «eleştiriler» de bu tür broşürleri yayınlayanlara yönelik «sosyalist hareketin dışından» suçlamasının yapılmasıdır. Siyasal bir örgüt değil, bütün diğer demokratik kitle örgütleri gibi **demokratik** bir örgüt olan TİB'nin sorumlularının sosyalist hareketin içinde mi, dışında mı oldukları, dolaylı ya da dolaysız bir biçimde, dergi **sayfalarında** tartışma konusu yapılmamalıdır. Ama Türkiye İşçi «Partisi»nin «etkin» organlarından biri tarafından hazırlanan YDD'nin birinci sayısında TİB broşürlerinin eleştirilmesinden sonra bile TİP'in mahalli örgütlerinden bu broşürlerin istenmesinin sürmesi, kimlerin, değil sosyalist hareketin, «kendi hareketleri»nin bile içinde olup olmadığının tartışılır olduğunu kanıtlıyor. TİB'nin işçi broşürlerinin, TİP dahil olmak üzere mevcut tüm **ilerici** partilerin mahalli örgütleri, demokratik kitle örgütleri, çeşitli dernekler ve işyeri temsilcileri tarafından istenmesi TİB'nin bu broşürleri yayınlamaktaki amaçlarına ulaştığını kanıtlamakatdır.

Bu tartışmayı burada noktalıyor ve YDD dergisine gönderilen fakat yayınlanmayan karşı - eleştirinin tam metnini YDD'nin yazılarıyla birlikte sunuyoruz.

1. YDD'NİN İLK YAZISI : İŞÇİLERE YÖNELİK BROŞÜRLER ÜZERİNE

Türkiye işçi sınıfı yüz yılı aşkın bir mücadele geleneğine sahiptir. Bu süreçte, sınıf mücadelesinde başarı ya da baaşrısızlıkla sonuçlanan geniş deneyler kazanılmıştır. Kazanılan deneyler işçi sınıfına örgütlü olmak gerektiğini, sınıf mücadelesinin bilinçli bir eylem olması gerektiğini göstermektedir.

Üretim sürecinde, işçi - işveren ilişkileri alanında işçiler çıkarlarının kapitalistlerin çıkarlarıyla kesin olarak çeliştiğini anlamaktadır. Mücadele geliştikçe, işçiler burjuva devletiyle ve toplumdaki tüm sınıflarla ilişkileri alanında, politik ve ideolojik mücadelenin önemini ve gereğini kavramaktadırlar. Bu süreçte, bilimsel sosyalizm, işçi yığınları arasında yaygınlaşarak, maddi bir güç haline gelmektedir.

«Belli bir ülkede, büyük sanayinin gelişmesine orantılı olarak, o ülkenin işçileri arasında, mülk sahibi sınıflar karşısında işçi sınıfının durumu konusunda aydınlanma isteği yaygınlaşır. İşçiler arasında sosyalist hareket yaygınlaşır...» (F. Engels)

Ülkemizde de kapitalizmin gelişimi, geniş işçi yığınlarını mevcut üretim ilişkileri ve buna bağlı olarak şekillenen toplumsal ilişkileri öğrenmeye yöneltiyor. Fabrikadaki çalışmada, toplumsal yaşamda açıkça görülüyor ki, olaylar rasgele, tesadüfi ya da keyfi olarak değil, belirli kurallara bağlı olarak düzenli ve sistemli bir gelişim gösteriyor. O halde; bu düzenlilik nasıl oluyor? Toplumu, üretimi ve değişimi yöneten ekonomik ve toplumsal yasalar, kurallar neler? Kapitalizm nedir? Sömürünün temeli neye dayanır?

İşçiler gerçeği öğrenmek durumları hakkında tam bir açıklığa kavuşmak istiyorlar.

İşçi sınıfının tarihsel görevlerini başarabilmesi ve nihai zaferin kazanılması da işçi yığınlarının örgütlülük ve bilinç düzeyinin yüksekliğine ve gelişkinliğine bağlıdır.

Son yıllarda ülkemizde, işçilere yönelik broşür ve kitap yayını bu maddi ihtiyacın sonucudur. Yazının amacı bu konudaki iki çalışmayı inceleyerek bugünkü kitap ve broşür yayınlarının ihtiyacı ne ölçüde cevapladığını saptamaya çalışmaktır.

İnceleyeceğimiz çalışmalardan biri Vardiye Yayınlarından, Faruk Pekin'in «İşçiler Neden ve Nasıl Sömürülüyor» adli kitabı. Diğeri Tüm İktisatçılar Birliği yayınları arasında «İşçi Dizisi» adı altında yayınlanan dört broşür. İncelememizde birinci çalışma üzerinde daha fazla duracağız. Çünkü birinci çalışma ikinci basımını yaptı ve geniş ilgi gördü, daha ciddi bir çalışmanın ürünü ve nihayet kitap yazarının «iddialı olduğu» bir çalışma...

TİB YAYINLARI İŞÇİ DİZİSİ :

Bu dizi «pahalılık, Türkiye'de sınıflar, İşçi Hakları ve Grev» başlıklar altında dört broşür olarak çıktı. Broşürlerde başlıklar iki ya da daha fazla kişinin karşılıklı diyalogları biçiminde açılıyor. Bu dizi bir bütün olarak ele alındığında işçilere değil, işçi çocuklarına yönelik bir çalışma havasında, Bilimsel tahliller hemen hemen yok. Türkiye'de sınıflar broşüründe çıkartılan tabloda sömürücü sınıfların sıralanışı çalışmanın bilimsel niteliği konusunda yeterince fikir veriyor. Toptancı tüccarından büyük tüccara kadar uzanan bir liste. İşçi hakları toplu sözleşme hakları düzeyinde

ele alınmış. Sömürüden kurtulmak için örgütlenmek gerektiği söylenirken, ardından Türkiye'de beş milyon işçinin yarıdan azının sendikalı olduğu ve böylece işçilerin örgütlü olmadığı eklenmiş. Sendika ve parti işlevleri bu şekilde karıştırıldıktan sonra, işçilerin örgütlendiğinde emperyalizmle savaşabileceği de yazılarak, yazarlarının kafa karışıklıkları aynen okuyucuya da aktarılmış. Grev konusu «basit bir anlayışla» inceleniyor. Genel grevin dayanışma grevinin, politik grevine düşünce olarak, ne de hedef olarak bahsi bile geçmiyor. Broşürlerde işçi sınıfının mücadele deneyleri görmemezlikten geliniyor. Beş milyon işçinin sendikalı olduğunda 1 Mayıs'ı nasıl kutlayacağı yazılırken bu yıl kutladığımız işçi sınıfının birlik ve dayanışma günü olan 1 Mayıs unutuluyor.

«Basitleştirme» Anlayışı :

Bu broşürlerin işçiler için yazılmış olması demek anlaşılır olsun diye anlam değiştirilerek basitleştirilmesi demek değildir. Basitleştirmek demek de konunun, örneğin sömürü mekanizmasının, pahalılığın, grev konusunun, işsizliğin en temel ilkelerinin sloganlaştırılmasından ve formülleştirilmesinden ibaret de sayılmamalıdır.

«İşçi broşürleri»nde basitleştirmek işçileri açmaza düştüğü en güncel ve en karışık sendikal, ekonomik ve politik sorunları en doğru ve en anlaşılır bir dille anlatmak olmalıdır. Burjuvazinin ve sözde «bilimsel açıklamalar»-ın gölgesinden, bulanıklaştırıcı etkisinden kurtarmak olmalıdır. Böylece hem güncel konuların en göze görünmeyen yanlarını açığa çıkarmalı, hem de o konular üzerinde okuyucularına bilimsel sosyalizmin gerektirdiği hedefleri göstermelidir. Bu işlevi görürken de yurdumuzdaki ve dünyadaki benzer mücadele deneyleri ve sonuçlarından örnek getirmelidir.

Her somut sorunda artık karşılaştırma yapabileceğimiz bir başka sistem, Türkiyenin içinde yer aldığı kapitalist sisteme zıt bir sistem var Dünya Sosyalist Sistemi.

Hem Faruk Pekin'in «İşçiler Neden ve Nasıl Sömürülüyor?» broşüründe, hem de TİB'in broşürlerinde sömürü mekanizması pahalılık, işçi hakları, sınıflar, grev gibi en temel konularda bu sorunların kökünden çözüldüğü sosyalist ülkelerdeki örnekler hiç anlatılmıyor.

Sosyalist ülkelerde sendikaların görevleri ve işçilerin ekonomik ve demokratik, hem de gerçekten demokratik kazanımları, işsizliğin ortadan kalkmış olması, iktidar sorununun nasıl çözüldüğü pahalılığın neden sözkonusu olmadığı, sömürünün nasıl ortadan kalktığı, neden sosvalist ülkelerde grevlerin olmadığı, işçilerin neden böyle grev, genel grev, politik grev, dayanışma grevi ya da işgal, boykot gibi araçları yarım yüzyıla yakın zamandır terketmiş olduğu olgusu hiç anlatılmak bile istenmemiş Sosyalist ülkelerin zengin deneyleri ve sınıf mücadelesinin asıl nedenleri bu mücadelelerin kapitalist ve sosyalist ülkelerdeki en son görünümleri bir bir anlatılmalıydı. Ülke ülke örnekler verilebilir ve burjuvazinin bu konularla ilgili saptırmalarına çok canlı örnekler bulunabilirdi.

SONUÇ

Yazımızın başında, işçi sınıfının broşür ve kitaplar konusundaki ihtiyacının ne olduğunu belirlemeye çalıştık. İşçiler, toplumsal yaşamın «rastgele» gelişmemesinin nedenlerini, bunu sağlayan toplumsal ve ekonomik yasaları, kapitalist sömürü sistemin işleyişini sömürünün temelini bilmek ve öğrenmek istiyorlar. Bu istekleri karşılamaya yönelik iki çalışmayı kısaca inceledikten sonra varabileceğiz ilk sonuç bu çalışmaların yetersiz olmasıdır. İşçi sınıfı hareketi bugün geldiği düzeyi ile kapitalizmin ne kadar kötü bir sistem olduğunu, masal ya da hikâye uslübunda öğrenmek aşamasını çoktan aşmıştır.

İşçiler ve özelikle de sanayi işçileri üretim faaliyetinde bulunurken kapitalizmin bir sömürü sistemi olduğunu zaten kavramaktadır. Ekonomik ve sendikal mücadelesinde kapitalist sömürünün temelinin üretim araçlarının mülkiyetinin patronlara, kapitalistlere ait olması olgusuna dayandığını görmektedir.

Ancak işçiler üretim sürecindeki gözlemleri ile işçi sınıfının bilimine, bilimsel sosyalizme varamazlar. İşçi sınıfının kendisini ve toplumu sömürüden kurtarabilmesi için, bilimsel sosyalizmi bilmesi ve kavraması, onu maddi bir güç haline getirmesi gerekir. O halde, işçilere yönelik broşürler bu anlayışla ele alınarak yazılmak zorundadır.

Buna bağlı olarak hemen ortaya çıkan bir sonuç da, işçilere yönelik broşürlerin sosyalist hareketin ürünü olması gereğidir. Sosyalizm hedefini göstermeden bu hedef için politik örgütlenmenin zorunluluğunu belirlemeden işçilere sömürü edebiyatı yapmak; işçilerin kendiliğinden eğilimine boyun eğmektir. Bilimsel sosyalistler geniş yığınlara yönelik çalışmalarında iki temel anlayışla hareket ederler. Biri işçi ve emekçi yığınlarının bilinç düzeylerini yükseltmek, diğeri, ekonomik politik ve ideolojik mücadelenin bütünselliğini sağlamak. Ancak böyle bir anlayış ve çaba tutarlılığı partililiği gerektirir.

Varabileceğimiz üçüncü sonuç şudur. Broşür çalışmalarında işçi sınıfı hareketinin dünya ve Türkiye'deki mücadele deneyimlerinden yararlanmak zorunluluğu vardır. Çünkü işçi sınıfı sadece bilgili olmak için değil, başarılı ya da başarısız mücadele deneylerinden yararlanarak «fethedebilecekleri koskoca bir dünya için» mücadele etmek üzere bilgili olmak zorundadır.

2. TİB'in KARŞI - ELEŞTİRİSİ

Arka kapağında, Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosunca hazırlandığı bildirilen Yurt ve Dünya Dergisi'nin ilk sayısında, Reşat Kadayıfçılar imzalı, «İşçilere Yönelik Broşürler» başlıklı yazıda TİB'in Resimli İşçi Dizisinden şimdiye kadar yayınlanmış olan - Pahalılık, Türkiye'de Sınıflar, Türkiye'de İşçi Hakları, Grev - broşürler de eleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kısa yazının amacı, TİB broşürlerine yöneltilen eleştirileri cevaplamaktır.

Reşat Kadayıfçıların dizi hakkındaki ilk yargısı, dizinin işçilere değil işçi çocuklarına yönelik bir havada olmasıdır. Reşat Kadayıfçılar bu «havayı» nerden sezdi bilmiyoruz, bilmemizede imkân yok. Çünkü kendiside bunun gerekçelerini açıklamıyor. Gerekçelerini açıklamaksızın broşürlere belli bir nitelik atfetmekle yetiniyor. Eleştirinin sakatlığı burdan başlıyor. Kadayıfçıların ileri sürdüğü ikinci yargı ise dizide bilimsel tahlillerin hemen hemen hiç yer almaması. Bu yargısını Türkiye'de sınıflar broşüründe sömürücü sınıfların sıralanışında «... Toptancı tüccarından, büyük tüccara kadar uzanan bir liste» nin yer aldığı iddiasıyla kanıtlamaya çalışıyor. Bu gerçek dışı iddianın Kadayıfçıların eleştirisinin iyi niyeti konusunda kuşku yaratmaması olanaksız. Çünkü broşürün son sayfasında yer alan listeye kabacada olsa, bir göz gezdirmek, bu listede büyük tüccar diye bir kategorinin yer almadığını görmeye yeter. Yani listeye «büyük tüccarı» ekleyen aslında, Kadayıfçıların ya hayal gücü, ya da eleştiri namusudur.

Eleştiride Türkiye'de İşçi Hakları'na ilişkin olarak şöyle bir bölüm yer alıyor : «İşçi Hakları toplu sözleşme hakları düzeyinde ele alınmış, Sömürüden kurtulmak için örgütlenmek gerektiği söylenirken, ardından Türkiye'de beş milyon işçinin yarıdan azının sendikalı olduğu ve böylece işçilerin örgütlü olmadığı eklenmiş. Sendika ve parti işlevleri bu şekilde karıştırıldıktan sonra, işçilerin örgütlendiğinde emperyalizmle savaşabileceği de yazılarak yazarlarının kafa karı-

şıklığı aynen okuyucuya da aktarılmış.»

Söz konusu broşürü okuyan herkes broşürün işçi haklarının özellikle ekonomik demokratik mücadeleye ilişkin yanlarını kapsadığını fark edecektir. Yukardaki cümleden de anlaşılabileceği gibi Reşat Kadayıfçılar bunu nedense yalnızca «Toplu sözleşme hakları düzeyi» diye nitelemeyi tercih etmiş. Eleştirmenin izlediği tahrif etme politikası, yukarıdaki alıntının diğer cümlelerinde de devam ediyor. Türkiye'de işçilerin sendikal örgütlenme düzeyine ilişkin bölüm söz konusu broşürde aynen şöyle :

«İşçi sayısı 5 milyon civarında ama sendikalı sayısını bilmiyorum.» «Sendikalı işçi sayısı da iki milyonun altında. Yani demek ki üç milyona yakın işçi iş kanunuyla daha önceki işçilerin sömürücü sınıflardan aldıkları hakların farkında değil veya bunları uygulatamıyor...»

Görüldüğü gibi burda yalnızca sendikal örgütlenme düzeyinden söz ediliyor. Politik örgütlenme konusuna ilişkin hiç bir şey yok. Buna rağmen eleştiride kolaycı ve sorumsuz bir tavırla bizim sendika ve parti işlevlerini birbirine karıştırdığımız ileri sürülmekte. Ayrıca broşürde işçilerin sendikal örgütlenmesiyle emperyalizme karşı savaşma konusunda doğrudan bağlantı kurulabilecek herhangi bir bölük yok. Bunu da eleştirenin kendisi uydurmuş ve başta işaret ettiğimiz tahrifatçı tavrını bu konuda da sürdürmeyi tercih etmiştir. Söz konusu broşürü okuyanlar, işçi sınıfının ekonomik, demokratik ve politik mücadelesine ilişkin kısa ve özlü bilgileri broşürün onsekizinci sayfasında bulabilirler. Eleştirmen, tahrifat yerine söz konusu broşürde işçi sınıfının politik örgütlenme hakları üzerinde yeterince durulmadığını eleştirebilirdi. Gerçekten söz konusu broşürde Türkiye'de işçi sınıfının politik örgütlenme haklarına ilişkin yeterli bilgi verilmemesi broşürün eleştirilmesi gereken bir eksikliğidir. Ancak yazarın broşüre bu konuda yönelttiği eleştiri yukarda alıntı yaptığımız cümleyle sınırlıdır yani tahrifat ve bu tahrifatların sonucu olarak varılan «kafa karışıklığı» suçlamasından ibarettir.

Grev broşüründe eleştirmenin genel grev, dayanışma grevi ve politik grevden yeterince söz edilmediği konusunda yönelttiği eleştiri de haklı bir eleştiridir. Ancak bunların broşürde herhangi bir şekilde geçmediği iddiası gerçek dışıdır. Broşürü inceliyenler bu konularda yeterli olmasa da değinildiğini göreceklerdir. Bu yıl kutlanan 1 Mayıs'ın broşürde unutulduğu iddiası da geçerli değildir. Broşürü yazanların yazdıkları tarihte daha henüz gerçekleşmemiş bir olay hakkında açıklamalarda bulunulmasını Reşat Kadayıfçılar'ın bile beklememesi gerekir inancındayız.

Yazarın eksiklik olarak gördüğü diğer bir yanda, broşürlerin ele aldığı konulara ilişkin sorunların kökünden çözüldüğü sosyalist ülkelerdeki uygulamalardan hiç örnek verilmemesidir. Burda eleştiri yazarının unutmaması gereken şey eleştirdiği şeyin broşür olma niteliğidir. Dikkat edilirse şim diye kadar yayınlanan broşürlerin hiç birinin kırk sayfayı aşmadığı görülür. Bu broşürlerin hazırlanışı sırasında özellikle dikkat edilen konulardan biridir. Broşürlerin ele aldığı sorunlar bütün ayrıntılarıyla yüzlerce sayfalık kitaplarda da incelenebilirdi ve nitekim incelenmektedir de. Ancak böylesi hacimli kitapların ülkemizdeki politik okuma alışkanlığı göz önünde tutulduğunda TİB'in işçi dizisi broşürlerinin yerine getirdiği görevi gerçekleştiremiyeceği açıktır. Diğer taraftan, her istenen şeyin kırk, elli sayfalık bir broşürde bulunmasını talep etmek en azından gerçekçi bir tavır değildir. Burda broşürlerin hangi amaçla ve niye böyle hazırlandığını belirtmek daha da yararlı olabilir. Bilindiği gibi diğer geri bırakılmış ülkelerde ol-

duğu gibi Türkiye'de de okuma yazma bilenlerin toplam nüfusa oranı son derec düşüktür. Buna egemen güçlerin ülkenin içinde bulunduğu sömürü düzenine uyumlu insanlar yetiştirme yönünde, özellikle yayın alanında sahip olduğu avantajlarda eklenmelidir. Bütün b unlara karşı, işçi sınıfına bilinç taşıyıcı yayınların özellikle son onbeş senelik dönemde hızla artması inkâr edilemez ve bir o kadar da sevindirici bir gelişmedir. Ancak yukarda özetlemeye çalıştığımız nedenlerden ötürü ülkemizde geniş emekçi yığınlar içinde de okuma alışkanlığının oldukça zayıf olduğuda somut bir olgudur.

İşte bu somut olgu ve buna eklenebilecek diğer bazı etkenler son yıllarda büyük bir hızla yayınlanan bilimsel sosyalizmin temel eserlerinin geniş emekçi kitlelere mal olmasını engellemektedir. TİB bu diziyi başlatırken böyle bir gözlemden hareket ediyordu. TİB bu konuda kendi gözlemleri ile yetinmemiş ayrıca bu alanda yetkili gördüğü, deney sahibi eğitimcilere de danışmıştır. Yapılan araştırmalar bu tip broşürlerin, başta işçi sınıfı olmak üzere geniş emekçi yığınlara bilimsel sosyalizmin ilk ve temel bilgilerini aktarma ve belli bir politik metin okuma alışkanlığı ve düzeyi kazandırma açısından zorunlu ol duğu sonucunu verdi. Sanırız, broşürlerden bazılarının ilk broşürün basımından bu yana ancak bir yıl geçmesine rağmen ikinci baskılarının dahi tükenmi şolması hareket noktamızı belirleyen gözlemlerimizin yanlış olmadığını göstermeye yeter. Diğer bir deyişle gördüğü ilgi, TİB'in işçi dizisinde izlediği yöntemin doğruluğunu kanıtlayıcı yönde gelişmiştir.

Sonuç olarak şu söylenebilir. TİB Yayınlarının eleştirilmesi ve varsa eksik ve yanlışlarının ortaya konması bizim açımızdan her zaman sevindirici olmuş ve olmaya devam edecektir. Ancak hangi konuda olursa olsun yapılan eleştirilerin yapıcı olması ve sağlıklı gelişmelere yol açmasının asgari koşulu, eleştiride, eleştiri konusu olan şeye dürüstçe yaklaşmaktır. Eleştiride bu asgari koşul yerine getirilmedikçe yapılan şeyin tahrifat ve karalama çabasından ötede bir anlamı yoktur. Bu açıdan bakıldığında Reşat Kadayıfçılar tarafından TİB İŞÇİ DİZİSİ Broşürlerine yöneltilen eleştirinin, herhangi bir eleştirinin sahip olması gereken ön koşulu dahi tutturamadığı açıktır. Çünkü yazının ilk bölümünde de sergilemeye çalıştığımız gibi eleştirmen broşürde yer almayan bazı sözcük ve cümleleri broşürlere atfederek, broşürleri zaman zaman küçümseme, zaman zaman da karalamayı, broşürleri eleştirmeye tercih etmiştir.

3. YDD'nin İKİNCİ YAZISI : İŞÇİ BROŞÜRLERİ ÜZERİNE TARTIŞMA

YURT ve DÜNYA'nın «Eleştiri - Tanıtma - Tartışma» ya ayrılan sayfaları ideolojiden sanata kadar toplum yaşamının çok çeşitli alanlarındaki bilimsel çözümlemeleri zenginleştirmek, bunu yapıcı bir eleştiri yöntemiyle gerçekleştirmek amacını taşıyor, eleştiri ve tartışmalara çok yönlü katkıların sağlanması bu açıdan önem kazanıyor. Bu yönde, atılacak adımların sosyalistler, ilericiler demokratlar arasında saygılı, olgun bir tartışma ortamının geliştirilmesine hizmet edeceğine inanıyoruz. Kuşkusuz yapıcı eleştiriyi, ilkelerdeki kararsızlıkla karıştırmadan en yapıcı eleştirinin, gerçek görüşleri hiç sakınmadan ortaya koyan eleştiri olduğunu unutmadan.

YURT ve DÜNYA'nın 1. sayısında yayınlanan, Reşat kadayıfçılar'ın «İşçilere Yönelik Broşürler Üzerine» başlıklı yazısı, dergimize konuyla ilgili yeni görüşlerin, yeni değerlendirmelerin gelmesini sağladı. Bu arada, Reşat Kadayıfçılar'ın yazısında eleştirdiği, «işçiler neden ve nasıl sömürülüyor» ve «İşçi Dizisi» yayınlarının yazarları da, kendi görüşlerini içeren yazılar ilettiler. Birçok arkadaşımız da

görüşlerini sözlü olarak ilettiler. YURT ve DÜNYA Reşat Kadayıfçılar'ın yazısıyla açılan tartışmanın bir özetini okuyucularına sunuyor.

Kadayıfçılar, eleştiri yazısında, işçilere yönelik broşürlerin işçi sınıfına ve işçi sınıfı hareketine sosyalist hareketin dışından bakmaması gereğine değiniyor, böyle bir yaklaşımın, işçiler karşısında «sömürü edebiyatı» yapmaktan öteye sonuç vermeyeceğini dile getiriyordu. Bu durumda, işçi sınıfındaki bilinç birikiminin dikkatlerden kaçınılacağı üzerinde durularak şöyle deniyordu: «Sosyalizm hedefini göstermeden, bu hedef için politik örgütlenmenin zorunluluğunu belirlemeden işçilere sömürü edebiyatı yapmak; işçilerin kendiliğindenci eğilimine boyun eğmektir. Bilimsel sosyalistler geniş yığınlara yönelik çalışmalarında iki temel anlayışla hareket ederler. Biri, işçi ve emekçi yığınların bilinç düzeylerini yükseltmek, diğeri ekonomik ve politik mücadelenin bütünselliğini sağlamak.»

R. Kadayıfçılar, Türkiye işçi sınıfındaki bilinç birikimini küçümsemenin, örneğin TİB'ne ait «İşçi Dizisi» nde görüldüğü gibi, işçi sınıfının örgütlülük düzeyini de küçük göstermeye yol açtığına; genel grev, dayanışma grevi, politik grev gibi mücadele biçimlerinin sözünün bile edilmemesine neden olduğuna işaret ediyordu.

R. Kadayıfçılar'ın eleştirdiği broşürlerde değindiği konulardan biri de «eğitim, propaganda ve ajitasyonun birbirine karıştırılmış olması konusuydu. Bu karışıklığın, broşürlerde yer alan bilgilerin, «anlaşılır olsun diye anlam değiştirilerek basitleştirilmesi» ne yol açtığı belirtiliyor. İzlenmesi gereken basitleştirme yöntemi konusunda şöyle deniyordu :

«İşçi Broşürleri'nde basitleştirmek işçileri açmaza düştüğü en güncel ve en karışık sendikal, ekonomik ve politik sorunları en doğru ve en anlaşılır bir dille anlatmak olmalıdır. Burjuvazinin ve sözde bilimsel açıklamaların gölgesinden bulanıklaştırıcı etkisinden kurtarmak olmalıdır. Böylece hem güncel konuların en göze görünmeyen yanlarını açığa çıkarmalı, hem de o konular üzerinde okuyucularına bilimsel sosyalizmin gerektirdiği hedefleri göstermelidir. Bu işlevi görürken de yurdumuzdaki ve dünyadaki benzer mücadele deneyleri ve sonuçlarından örnek getirmelidir.»

Kadayıfçılar, birinci olarak ele aldığı Faruk Pekin'in broşüründe, basitleştirme çabasının önemli «teorik hatalara» yol açtığını söylüyor ve bu görüşü için örnekler veriyordu.

Kadayıfçılar'ın eleştiri yazısına ilk yanıt Faruk Pekin'den geldi. Pekin, Kadayıfçılar'ın yukarda özetlenen değerlendirmelerine ilişkin olarak şu açıklamayı yapıyordu: «Broşür, yalnız masa başı eğitiminde değil, işçilerin ekonomik mücadelesinin çeşitli aşamalarında uzun yıllar pratik içinde denenmiş bir öğretim biçimini, denenmiş sloganları, deyişleri içermektedir. İşçilerin örneklerini, basite indirgenmiş anlatım biçimlerini kapsamaktadır. Broşür adı üzerinde sömürüyü anlatan bir kitapçıktır. Sendikal eğitim notlarından derlenmiş sendikal eğitimi amaçlayan sınırları belli bir çalışmadır. Entelektüeller için hazırlanmış bir ekonomi politik kitabı değildir. Ekonomi politiğin çeşitli kavramları, çeşitli ekonomik kategoriler ele alınıp tartışılmamıştır. Sosyalizmin ekonomi politiğine ise hiç değinilmemiştir. Kitapçık işçi sınıfı partisi tarafından hazırlanmış bir eğitim broşürü de değildir. Broşürde yalnızca kapitalizmin sosyalizme dönüşeceği belirtilmiş ve bunun da ancak işçi sınıfı partisi önderliğinde tüm sömürülen emekçilerle birlikte verilecek olan siyasi mücadele ile gerçekleşeceği belirtilmiştir.»

F. Pekin, yanıt yazısında, basite indirgemenin, şematik anlatım biçiminin sendikal eğitimde geçici bir zorunluluk olduğunu da savunuyor ve şöyle diyordu: «İşçi sınıfının ekonomik mücadelesi için» de yalnız sınıf bilinçli işçilerle değil, işçi sınıfının

en geri unsurlarıyla, ilişkiler kurmak, onlarla bir eğitim sürecini birlikte yaşamak gerekir.»

F. Pekin, basitleştirme amacıyla teorik hatalara düştüğü görüşünü de kabul etmiyor ve görüşünü savunuyordu. (Biz işçi broşürleri üzerindeki tartışmayı, bilimsel sosyalizmin bazı kavramları üzerindeki kısır tartışmalara çekmenin, tartışmanın yapıcı niteliğini tehlikeye sokacağı görüşündeyiz. Bu nedenle de tartışmanın konuyu açıklayıcı bölümlerine yer vermekle yetindik.)

Pekin'in yanıt yazısını kendisine ilettiğimiz Reşat Kadayıfçılar görüşlerini yeniden YURT ve DÜNYA'ya aktardı. Kadayıfçılar, Pekin'in broşürünün tanıtma yazısındaki şu sözlere dikkati çekiyordu :

«(Elinizdeki kitap) birçok teorik soruna daha gelişmiş bir düzeyde yaklaşmak isteyen emekçilerin, özellikle işyeri temsilci ve baş temsilcilerinin ve kitle eğitim çalışması yapanların el kitaplarından biri olacak niteliktedir.»

Kadayıfçılar, bu açıklamanın işçi sınıfının en geri unsurlarına sömürüyü anlatma açıklamasıyla bağdaşmadığını belirtiyor ve şöyle diyordu: «Yayınların içeriği sınıf bilincine sahip işçi önderlerinin yaratıcılığını, insiyatifini ve enerjisini küçümseyen ve bunu sınırlayan niteliklerden uzak olmalıdır... Vurgulamamız gereken nokta ekonomik açıklamalarla yetinilmemesi politik eğitimin zorunluluğunun ihmal edilmemesidir. Bunun tersi burjuvazinin işçiler üzerinde ideolojik baskı ve etkinliğinin sürdürülmesine ve pekiştirilmesine yardımcı olmak anlamına gelir. İşçilerin kendiliğindenci eğilimlerine karşı durmak, işçileri sınıf bilinciyle donatmak bilimsel sosyalistlerin görevidir. Broşürlerde; toplumdaki tüm sınıfların politik ve sosyal durumlarını ve ilişkilerini tüm yönleriyle ve özellikleriyle açıklamak gerekir. Bu konuda yeterli çalışmanın yapıldığı söylemek doğru olmaz.»

R. Kadayıfçılar işçilerden sınıf bilincinin gelişmesinin, en başta onların mücadeleciliğinin yükseltilmesine bağlı olduğuna değinerek şöyle diyordu. «Bir sınıf, mücadele süreci içinde sınıf olarak çıkarlarını kavrar. Bilimsel sosyalistler bu mücadele sürecinin o andaki düzeyinin yükseltilmesi için çalışırlar. Broşürler de bu fonksiyonla ele alınmalı ve işçi sınıfının temel çıkarlarını bunların gerçekleşmesi için gerekenleri sürekli olarak vurgulamalıdır.»

Daha sonra TİB'in Kadayıfçılar'ın «İşçi Dizisi»yle ilgili eleştirisi hakkındaki görüşü YURT ve DÜNYA'ya ulaştı. TİB'in yazısında, söz konusu broşürlerde, işçi sınıfının örgütlenme düzeyiyle ilgili olarak sadece sendikal örgütlenmenin ele alındığı savunuluyor ve «Türkiye'de işçi sınıfının politik örgütlenme haklarına ilişkin yeterli bilgi verilmemesinin eleştirilmesi gereken bir eksiklik» olduğu belirtiliyordu. TİB, genel grev, dayanışma grevi ve politik grevden yeterince söz edilmemesi konusundaki eleştirinin de «haklı» olduğunu belirtiyordu.

TİB broşürlerinde işçi sınıfının sosyalist ülkelerdeki durumuna değinilmemesinin nedeni olarak da «şimdiye kadar yayınlanan broşürlerin hiç birinin kırk sayfayı aşmadığı»nı, «her istenen şeyin kırk, elli sayfalık bir broşürde bulunmasını talep etmenin gerçekçi bir tavır olmadığını» ileri sürüyordu.

İşçilere yönelik broşürler üzerinde açılan tartışmaya, başka arkadaşlar da katkıda bulundular. Selim Mahmutoğlu, YURT ve DÜNYA'ya ilettiği notunda bu tür broşürlerin vurgulanması gereken konulara değindi. Mahmutoğlu, Türkiye işçi sınıfının yüzyılı aşkın mücadele tarihinde karşılaştığı sorunların, bugünkü kazanımların neler pahasına elde edildiğinin günümüzdeki ve gelecekteki mücadelelere ışık tutacak biçimde anlatılması; devletin emekçilerin sömürülmesindeki rolünün ortaya konması;

sendikal mücadelenin sınırlarının ve uzlaşmacı sendikacılık, demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ve anarko sendikacılık arasındaki ayrımların açıklanması; sendika içi demokratik merkeziyetçilik ve sendika içi demokrasi kavramlarının irdelenmesi, grevlerin işçi sınıfı mücadelelerinde taşıdığı önemin açıklanması gibi konuların işçilere yönelik broşürler için özel bir önem taşıdığını belirtti. Mahmutoğlu'nun notunda işçi sınıfının bağımsızlık ve demokrasi mücadelesindeki öncü rolünün, bilimsel sosyalizme düşman akımların karşı devrimci özünün işçi sınıfının mücadelesinde kurulan ittifakların zorunluluğunun vurgulanması nın önemi üzerinde durdu.

Cezmi Aksoy'un konuyla ligili olarak dergimize ulaştırdığı notunda da işçilere yönelik broşürlerin hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken konulara değiniliyordu. Aksoy şöyle diyordu; «Bilimsel gerçeklerin açıklanmasında, temel sorunun dünyayı anlamak, açıklamakla birlikte onu değiştirmek olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle işçileri bilimsel gerçekler konusunda inandırma ve ikna etmenin yanısıra onlara hedef gösterilmeli, mücadeleye çağırılmalıdır.» Aksoy bu hedeflerin gösterilmesinde gerek Türkiye'de gerekse dünyada işçi sınıfı mücadelelerinden somut örneklerin verilmesinin zorunlu olduğunu savunuyordu.

C. Aksoy'un notunda işçilere kapitalist sömürünün açıklanmasında uyulması gerektiğini savunduğu bazı noktalar da yer alıyordu. Örneğin bir işçi için hesaplanan artık - değer oranının mutlaka tüm işyeri, tüm ülke vb içinde gösterilmesi gerektiği bunun «bütün işçilerin sürekli olarak» sömürüldüğünün gösterilmesi bakımından önem taşıdığı belirtiliyordu.

C. Aksoy, değindiği diğer bir konuda; «kolay okumayı ve anlaşılmayı sağlayacak, bütün olanaklar kullanılırken, bilimsel gerçekler tahrif edilmemeli, bunlara sonuna dek bağlı kalınmalıdır. Çünkü unutmamamız gerekir ki, asıl amacımız, bilimsel sosyalizmin temel doğrularını anlatmaktır. Kullanacağımız bütün araçlar bu amaca hizmet etmeli, bu amacı ortadan kaldırmamalıdır.»

İşçilere yönelik broşürler konusunda YURT ve DÜNYA'ya ulaştırılan son yazılı not, Osman Saffet Arolat'a ait. Arolat, işçi broşürlerini «bıçak sırtındaki propoganda - eğitim» aracı olarak niteliyordu. Arolat bu nitelemesini şöyle açıklıyordu : «Bütün ayrıntılarıyla çok geniş olarak bilinen konu, bilgicliğe ve ukalalığa düşülmeden çok yalın bir biçimde aktarılmak zorunluluğunu taşımaktadır... Bu ciltlerce kitapta toplanan bilginin özümlenmesi sonunda ortaya konulacak, küçücük hacimli anlatım aracı, en ufak bir yanlışı kabul etmez. Bir tek sözcüğün bile yanlış yerde kullanılması abartmalı sonuçlar doğurarak kendisini gösterir. Yanlış affetmezlik bu çalışmanın en önemli özelliği olarak ortaya çıkar.» Arolat, işçi broşürlerinin taşıdığı bu gizli tehlikeye karşı broşürün okuyucusu ile broşür arasında mutlaka bir diyalog kurulması gereğine de işaret ediyordu.

İşçilere yönelik broşürler üzerinde, YURT ve DÜNYA'nın sayfalarında başlamış olan tartısma, bu konudaki girişimlere ışık tutabilecek ipuçları veriyor. Broşürlerin, yöneldiği amacın her defasında yazarları tarafından net olarak belirlenmesi gerekliliği, propaganda, eğitim ve ajitasyon amaçları arasındaki sınırların yokedilerek amaç kargaşasının doğmasının engellenmesi; anlaşılır olma çabasının, bilgileri sloganlaştırmaya ve şemalaştırmaya değil, işçilere sürekli mücadele hedeflerinin açık olarak gösterilmesine yönelmesi zorunluluğu, broşürlerde aktarılan bilgilerin duruluğuna ve katıksızlığına gösterilmesi gereken azami titizlik, kapitalist ve sosyalist toplumlar karşıtlığının işçilerin somut koşullarına dayanılarak sergilenmesi; sendikal mücadeledeki devrimci ve uzlaşmacı çizgiler arasındaki çatışma-

nın açıklanması ve benzeri konuların önemi ortaya çıkıyor. İşçi sınıfındaki bilinç ve örgütlenme birikimine yaklaşırken, bilimsel sosyalist hareketin içinden bakan bir perspektifin titizlikle korunması zorunluluğu tartışmanın en önemli sonucu olarak kendisini gösteriyor.

TİB RESİMLİ İŞÇİ DİZİSİ

No : 1	PAHALILIK	(2,5 TL.)
No : 2	TÜRKİYE'DE SINIFLAR	(2,5 TL.)
No : 3	TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAKLARI	(2,5 TL.)
No : 4	GREV	(3 TL.)
No : 5	İŞSİZLİK	(2,5 TL.)
No : 6	TEKELCİ SERMAYE İLE İÇİÇE	(2,5 TL.)
No : 7	ANADOLU HALK AYAKLANMALARI	(3 TL.)
No : 8	GELİR DAĞILIMI	(Çıkıyor)

Ödemeli gönderilir. 25 TL.'ye kadar olan talepler için posta pulu rica olunur.

TİB Aylık Bülteni Bu Ay Üçüncü Yılını Doldurmuştur 'Aşağıda 25 - 36. Sayılardaki Yazıların Listesini Sunuyoruz.

Ertuğrul Karakaya
(1955–)

O, ne önde
ne arkada
sırada
sıramızdaydı.
Ve yanındakinin kanlı başı onun omuzuna
eğilince
ona sıra gelince
sayısını saydı...
Söz istemez
yaşlı göz istemez
Çelenk melenk lazım değil...
Susun!
Sıra neferi uyusun.

Nazım HİKMET

ODTÜ Öğrenci Temsilciliği Yürütme Kurulu üyesi Ertuğrul Karakaya 8 Haziran günü, ODTÜ'de jandarmalar tarafından vurulmuştur.

Karakaya, ODTÜ'nde faşizme ve Hasan Tan'a karşı yürütülen mücadelenin örnek önderlerinden biriydi. Bütün direniş boyunca, Öğrenci Temsilciliği adına basına verdiği sürekli demeç ve açıklamalarla, Hasan Tan ve yandaşlarının, faşizmin ve oligarşinin üniversiteye yönelik oyunlarını teşhir ediyordu. Bu nedenle, tüm faşist güçlerin açık hedefi olmuştu. Karakaya'nın ölümü tesadüf bir olay değil, bilinçli bir siyasal cinayettir.

Karakaya, iktisat biliminin emekçi sınıfların ekonomik - demokratik mücadelesinde etkin bir araç haline getirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapan TİB'in üyesiydi.

Karakaya, ODTÜ direnişinin ilk günlerinde, ODTÜ öğrencisi Ahmet Ağaoğlu'nun İstanbul'da öldürülüşüne ilişkin basına verdiği demeçte şöyle diyordu : «Faşizmin kurbanı Ahmet Ağaoğlu kardeşimizi daha bir bilenerek yüreğimize ve bilincimize gömdük.» (Politika / 22 Şubat 1977)

Biz de onun devrimci mücadelesi önünde saygıyla eğiliyor ve diyoruz ki, faşizmin kurbanı Ertuğrul Karakaya kardeşimizi daha bir bilenerek yüreğimize ve bilincimize gömdük. Kanı yerde kalmayacak...

Tüm İktisatçılar Birliği

Gön : TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ
Karanfil Sok. 14/10 Kızılay - ANKARA

ADRES :